

שיחת חולין - שירים בידיש של יהודה ליב גורדון

איש כנראה לא יופתע אם אפתח את דברי על שירי יל"ג בידיש בציון יחסו השלילי של המשורר מן המשכילים אל הלשון המדוברת.

רבים וכן טובים - מהם מתוך חדווה-לאיד, מהם מתוך צער ועלבון - נוהגים להזכיר את דברי המשורר, הכלולים באיגרתו לשלום-עליכם בפברואר 1889, כמעט באחרית ימיו, בתשובה להזמנה להשתתף ולתרום שיר משיריו לכרך השני של הקובץ די יודישע פֿאלקס־ביבליאָטֶהעק, שעמד לצאת לאור בקייב. באיגרתו מחזק יל"ג את השקפת־המשכיל־השלילית שלו לידיש, לאמור: 'אם טוב וכשר הדבר לשוב וללמד לתועי רוח לשון עלגים אין־בינה, לשון אשר היא כעיר פרוצה אין־חומה, בלי דקדוק וכללים וסייגים בניתוח המילות ויושר הכתיבה? אם לתועלת ולכבוד יהיה לנו בשוכנו להרגיל את בנינו ואת בנותינו לדבר ולכתוב בשפת הגולה, בשפה הבלולה אשר נפלה לעמנו חבלים לא בנעימים בימי נרדיו וטלטוליו בארצות של הגויים ולשונותיהם? דברים כדורבנות, על אף ניסוחם כמשפטי שאלה (אגרות, ב, ורשה תרנ"ד-תרנ"ה; מכתב מיום 3.2.1889, עמ' 310).

אלא שלא כך רציתי בעצם לפתוח את דברי.

יל"ג, המשורר העברי והלוחם הבלתי־נלאה למען רעיונות ההשכלה, נולד בוויילנה, ושאב את השראתו הרוחנית־רעיונית בבית הוריו, שעה שנפגש מקרוב עם גיסו, בעלה של אחותו נחמה, מיכל גורדון (1823-1890) - משכיל ומשורר. בהשפעתו של מיכל גורדון, שהיה בוגר מיל"ג ב־7 שנים, התקרב הצעיר אל מעיין תנועת ההשכלה ושאב ממנו מלוא חופניים. לא משה מנדלסון ובני חוגו, המעורים בתרבות אשכנז, האצילו על יל"ג את קסמיה של בתי־השירה, אלא דווקא מיכל גורדון, ששירתו נעימת־החרוזים בידיש שימשה אבן־שואבת ואף דגם ומופת. והיה זה בראשית שנות ה־40, כאשר מיכל גורדון היה בן 20, ואילו יהודה לייב - בן 13. ומן הראוי לא לשכוח, שקולות לשון־העם העסיסית ועתירת־הנעימות־והגוונים נשמעו בוויילנה העיר מזריחת החמה עד שקיעתה. לשון אינה עגה, 'ז'ארגון' בלע"ז. אין הלשון חיבור של מרכיבים לינגוויסטיים גרידא, אלא ביטוי הולך ומתגבש של חיי הרוח והרגש, הדמיון והדעת, המאוויים והמועקות, החלומות והחזונויות; ביטוי לטבע ולטעם, לאהבות ולאיבות, לצער ולצהלה. הלשון היא לשונה של אם אל ילדיה ושל ילדים בינם לבין עצמם, לשון האהבים והמתקת־הסודות בין עלם ועלמה, לשון השידולים והקטטות של רוכלי השוק, לשונו של הסבל ובעל־העגלה, לשון החנווני בחנותו ובעל־המלאכה בבית־היוצר שלו, לשון תינוקות של בית־רבן ולשונו של הרבי ב'חרד', לשונם של חובשי בתי־המדרש, של זמרי־העם ושחקני־פורים. עולם ומלואו.

והידידיש של וילנה היתה תמיד עשירה מאוד באידיומים וגרושה בביטויים, שנשאבו מן המקור העברי והגרמני והסלאבי. יתר על כן - לידידיש היתה תהודה מוסיקלית, בבחינת נעימת-שתייה, שנבעה מן הלחנים שפיעפעו מן הסביבה, מן האוויר ואפילו מאבני-החוצות.

מכאן, שאפילו משורר עברי מאוד - ולגבי יל"ג הרי לית מאן דפליג - שכתב שירים בידידיש עממית ועסיסית במשך כ־30 שנים, והשירים שירים, והם מלאים כרימון טעם ותוכן, מתנגנים בחרוזיהם, ערוכים ומעוצבים וכבושים בידו הנאמנה של אמן בקיורגיל במלאכת-השיר, משורר מעין זה, אם אינו מאוהב בלשון בה כתב, הרי הוא אחוז לפחות בחקר-לב עמוקים ועמוקים-מהם בעטיים של רגשות אמביואלנטיים: הוא נמשך אליה ואף סולד ממנה. אפשר שמן המתח הזה התחייבה חטיבת-היצירה הקטנה יחסית, הכלולה בקובץ שיחת חולין, המסומן בכותרת משנה 'לידער אין דער פֿאַלקס־שפראַכע' (שירים בלשון-העם). מן הדין להזכיר כאן שיר קטן, בן 6 שורות, שאף הוא נכתב לשלום-עליכם, כנראה מקץ כ־8 חודשים לאחר אותו מכתב מפורסם, שהזכרתי לעיל, באיסרו חג השבועות, תרמ"ט, והרי לשונו:

לְשִׁלּוּחַ לְךָ דְבָר מִן הַמוֹכֵן
אֵין לִי, לֹא שִׁיר וְלֹא דְבַר תּוֹרָה
וְלְשִׁיר שִׁיר חֶדֶשׁ, לְעֵלוֹת לְדוֹכֵן,
אֵין הַשְּׂכִינָה עִתָּה עָלֵי שׁוֹרָה -
אֵיבֶעֱרִיקְנִס דָּאַרְפֵּט אִיר נִיט שְׂטאַרְק זױכֵן,
אִיר וועט לִיכט געפֿינען די סחורה.

(כתבי יהודה ליב גורדון: שירה, תל-אביב תשכ"ד: רצ"ח)

אין אני יודע, אם אמנם גם כאן מדובר בתרומת שיר לכרך השני של די יודישע פֿאַלקס־ביבליאָטֶהעק, או שמא לקובץ, שלא זכה לראות אור-עולם, אך שתי השורות האחרונות בידידיש משתלבות בלי-ספק שילוב ללא-מחיצה עם ארבע השורות הראשונות בעברית, הן בתוכן והן בנעימה. החריזה מצביעה על נעימה אשכנזית בבואה לחבר 'המוכֵן' ו'לדוֹכֵן' עם 'זוכֵן', וה'תּוֹרָה' ו'שׁוֹרָה' עם 'סחורה' (טוירע-שוירע-סכּוירע). השיר אמנם כתוב ב'לשון כלולה', אך נעימתו אינה מסגירה כלל מידה-של-בוזוסלידה כלפי ה'ז'ארגון'.

שירו הראשון של יל"ג בידידיש התפרסם בשבועונו של אלכסנדר צדרבוים קול מבשר (גל' 11, 17-29 במרץ 1866). שם השיר 'דער מוטטער אָבשיעד אים יאָהר 1845'. צוין, שהשיר נכתב 'בניגון' *Спи, младенец*; שיר ערש רוסי עממי ידוע. השיר הוא מעין פואימה בת 10 בתים. כל בית בן 8 שורות עם חריזה קבועה: א - ב - א - ב - א - ב - ג - ד - ג - ד - ג - ד - ג - ד. שקול בטרוכיי מדוד ומתנגן. הדובר בשיר דואב על גורלו המר של הטירון, שגוייס לצבא הצאר למשך 25 שנים, אך האם אינה שוכחת להביע את תקוותה, שהילד שלה ישרת בנאמנות את הקיסר ואף ישמור אמונים ליהדותו.

יל"ג נהג לפרסם את שיריו בשבועון יודישעס פֿאַלקס־בלאַט, שהופיע בפטרבורג, אף הוא בעריכתו של אלכסנדר צדרבוים, במשך כ־10 שנים (מן ה־13 באוקטובר 1881 ועד ה־18 במרץ 1890). מיטב הסופרים השתתפו בו. די אם נזכיר שסיפורו הראשון של שלום־עליכם 'צוויי שטיינער' (שתי אבנים) נתפרסם בשבועון זה בקיץ 1883, ב־3 המשכים (בגל' 28, 26 ו־30). יל"ג פירסם ביודישעס פֿאַלקס־בלאַט, החל מן הגליון הראשון, בו הופיע שירו 'זמר לשמחת תורה', בגליון 2 - 'אונדזערע ליבע שוועסטער און ברידער' (אחיותינו ואחינו היקרים), שיר שלא נכלל להלן בקובץ שיחת חולין, בגליון 5 - 'דער בעל־לשון', בגליון 14 (בשנת 1883) - 'עיכוב הקריאה', בגליון 21 (שראה אור לאחר המהדורה הראשונה של שיחת חולין) - השיר 'שיחת חולין פֿון צוויי תלמידי־חכמים', שנכלל במהדורות המאוחרות של הקובץ.

המהדורה הראשונה של שיחת חולין הופיעה ביוזמת מוכר־הספרים והסופר אליעזר יצחק שפירא ובעידודו של דוד פרישמן בוורשה, ב־1886. מהדורת הקובץ בן 92 העמ' אזלה חיש מהר. מקץ 3 שנים הופיעה המהדורה השנייה. בסך הכול ראו אור 4 מהדורות.

מונחת לפני המהדורה הרביעית, שיצאה לאור בוילנה, ב־1899, שבע שנים לאחר מותו של המשורר (1892).

את המהדורה הזאת פירסם מוכר־הספרים מרדכי קצנלנבוגן בבית־הדפוס המפורסם של האלמנה והאחים ראָם. לספר הקטן 104 עמודים, והוא כולל 20 שירים,¹ שאחד מהם ('צוויי חסידים') אינו פרי עטו של יל"ג. עובדה זו מצויינת בעמ' 72, בהערת שוליים. נאמר בה, שאת השיר כתב האדון גולדברג, איש אודסה, המכונה 'בארון תרנגול'. השיר נכלל בטעות במהדורה הראשונה ויל"ג ביקש להשמיטו להלן. אך מאחר שהוא הופיע בכל המהדורות, לא מצא המו"ל לנכון לתקן תיקונים, והסתפק בהערה למען הדיוק.

במבוא קצר מסביר המו"ל את מניעיו להוציא לאור מהדורה זו. עיקר יעודו לאפשר לקוראי יל"ג להעריך ולהוקיר את המשורר העברי הדגול גם על יצירותיו המעטות - לדאבוננו - בידיש. הספר נפוץ בעותקים רבים בכל מהדורותיו, וכך יקרה לכל הנכון גם עם מהדורה אחרונה זו.

מבקרי יל"ג וחוקריו בספרות העברית התעלמו כמעט לחלוטין משיריו בידיש. על כך יכולה להעיד סקירתו המאלפת של שמואל ורסס 'שירת יל"ג במבחן הדורות' (בספרו ביקורת הביקורת, תל־אביב 1982, 11-33). המעניין והמדעים הוא, שלא רק הסופרים העבריים המובהקים, אלא אפילו יצחק לייבוש פרץ, שפירסם בעיתון הצפירה בשנת 1896, בהמשכים, את מסתו הגדולה 'מה היה גורדון, בלשן או משורר?', לא הזכיר כלל את שירי שיחת חולין, אף כי הופיעו כבר 3 מהדורות וחלפו 4 שנים מאז מותו של המשורר, ואילו פרץ עצמו כבר פירסם שירים משלו בידיש. יוסף קלוזנר מקדיש בהיסטוריה של הספרות העברית החדשה, כרך רביעי, עמוד אחד (מתוך כ־200 העמודים המוקדשים ליל"ג - 353-550) לשיחת חולין. הוא מצייץ, שבין השירים 'יש תאור הומוריסטי של סדרי החדר, שקשה למצוא כדוגמתו - בשיר "די יונגע יאָרן"' (עמ' 478) ומסיים את רשימתו במשפט

'גורדון עצמו לא החשיב את שיחת חולין ואין אנו מוצאים, שיזכיר אותה באיגרותיו לשבח' (עמ' 479).

גם יעקב פיכמן לא הקדיש לשיחת חולין אלא שבעה חצאי שורות במבוא שלו אל כרך שירי יל"ג בהוצאת דביר, תל-אביב (בעמ' XVIII).

בתולדות ספרות יידיש הופיעו מבחרים משירי יל"ג בכמה ספרי לימוד ואנתולוגיות. מן הראוי להזכיר את האנתולוגיה הגדולה פִּינֶף הונדערט יאָהר אידישע פּאָעזיע, שנערכה ע"מ. באַסין בניר-יוזק, ב" 1917, וצוידה במבוא והערות של בר בורוכוב. בכרך הראשון מופיעים (בעמ' 171-175) קטעים מתוך שני שירים של יל"ג (די יונגע יאָרן ו'זמר לשמחת תורה) ושיר שלישי בשלמותו (וואָס איז בײַ דער אָסיפּה געבליבן?). בספר-הלימוד של נחום שטיף די עלטערע יידישע ליטעראַטור (קייב, 1929) מופיעה (בעמ' 176-192) רשימה על יל"ג וארבעה משיריו בשלמותם (פֿאַר וועמען שרײַב איך?, 'שווערע צײַטן', וואָס איז בײַ דער אָסיפּה פֿאַרבליבן?, 'עיפּוֹב־הקריאה').

ניתן להבחין בלי קושי, ששירי יל"ג ביידיש מוצגים במקום-שליכבוד בין יצירותיהם של משוררים בני דורו, שרובם ככולם אף היו דו-לשוניים. אזכיר כאן אחדים מהם: מיכל גורדון (1823-1890); אברהם בר גוטלובר (1811-1899); אליעזר צבי צווייפל (1815-1888); אליקום צונזר (1840-1913); מנדלי מוכר-ספרים (1835-1917) ויצחק לייבוש פרץ (1851-1915).

איש מן המשוררים האלה - לרבות גדולי המספרים - לא הבקיע אל מחוץ לתחומו של השיר העממי היהודי. המוסיקאליות היתה אחוזה בלשון עצמה והנעימות עלו מכל עבר: מבית-הכנסת ובית-המדרש, מבתי-המלאכה וחדרי-הלימוד, ואף מלחני הגויים לאומותיהם.

אהרון צייטלין, המבליט במסתו המעניינת (די יידיש-ירושא פֿון די צוויי השכלה-שרײַבערס י.ל. גאַרדאָן און א.ב. גאַטלאָבער, יוואַָבלעטער 36, 1952, עמ' 99-112) את המוסיקאליות בשירי שיחת חולין, תולה אותה במאמץ לחקות את השירה הגרמנית. יל"ג, לדעתו, העריך שביידיש ניתן לחקות את הנעימה הגרמנית על צליליה וחרוזיה, ואילו בעברית - לאו דווקא. קשה, כמובן, לפסוק בנושא זה, אך נדמה לי, שעולמו של השיר העממי ביידיש - על נושאו ועל נעימותו, על קלותו ועל קולותיו, על אחיזתו בחיי-היומיום של האדם היהודי מן העריסה ועד הקבר - הוא מעִיין נאמן וטהור ממנו שאבו המשוררים בלשון-העם מימי ההשכלה ועד שירת ביאליק.

מן הראוי להתבונן מקרוב אל אחדים מן השירים כלשונם ולעמוד על טיבם וטעמם.

הקובץ שיחת חולין פותח בשיר, שהוא מעין התנצלות. שם השיר 'מחילה בעטן', כלומר בקשת מחילה.

ראשיתו של השיר כתוב בנעימה הומוריסטית, עד כי ניתן היה לחשוב, שאין כוונת הדברים רצינית, ואין תוכם כבדים.

המשורר מבקש מקוראיו היקרים לסלוח לו, אם תוך כדי דיבור הוא ישמיע מילה

גרמנית או רוסית. אין כוונתו ללגלג על הלשון, אין בדעתו להציג את עצמו כ'ט׳טש'. אדרבה, הוא יהודי יקר והגון.

ואז הוא משמיע את השורות העיקריות:

מיר איז הייליק דער לשון פֿון 'צאינה־זראינה',
דער לשון, וואָס אַלע יידן ריידן,
דער לשון פֿון מיין אַלטער באַבען כיענע,
זאָל זי האָבן אַ ליכטיקן גן־עדן,
דער לשון פֿון מיין באַבען, פֿון מיין זיידן,
פֿון מיין טאַטן, פֿון מיין מאַמען -
דאָס מאַכן אָבער אַלץ אָן די גראַמען:
אַז מע קומט אַ מאָל צו קורץ מיט אַ גראַם
כאַפט אַבי וווּ אַ וואָרט מן־הסתם.
אַ ט׳טשעס, אַ ר׳טשעס - אַלץ איז אַ מציאה,
אַז מע דאַרף דעם גנבֿ נעמט מען אים פֿון דער תּליה.²

אהרון צייטלין מטיל ספק ברצינות כוונתו של יל"ג בבואו להצהיר על מידת הקדושה שהוא מייחס ללשון הצאינה וראינה. מחרה ומחזיק אחריו יצחק כאַרלאַש, מחבר הערך 'יל"ג' בלעקסיקאָן החדש (כרך שני, 1958, עמ' 120-125).

משום מה נדמה לי, שהמבקרים המכובדים היו מושפעים יותר מהשקפת העולם המשכילית של המשורר וגישתו השלילית כלפי יידיש, מאשר ממילות השיר.

והרי הדובר בשיר מבקש מחילה על שילובן של מילים זרות ביידיש, מילים שאובות מהקשרים לשוניים אחרים ('האַלב ט׳טש, פּאַלאָווינאַ ר׳טשיש'). הוא מציג את עצמו כיהודי הגון ולא, חלילה, כ'אשכנזי' (ט׳טש). את המילים החריגות, נאמר בשיר, הוא שאל למען החריזה. ואילו אל הלשון עצמה, לשון־העם, לשונם של אבותיו ואבות־אבותיו, הוא מתייחס בקדושה ('מיר איז הייליק'). הזכרת צאינה וראינה אינה בבחינת פרט של מה־בכך. הספר שחובר בידי יעקב בן יצחק אשכנזי (1550-1628) במאה ה־16, מלא וגדוש פירושים, דרשות וסיפורים ביידיש, אהוב על פשוטי העם, ובעיקר על הנשים, והופיע בלמעלה מ־200 מהדורות. צאינה וראינה זו יצירת־סמל, מלאה חוכמה, עניין ודעת. מפני מה נחוץ היה למשורר בלשון־העם לדבר על צאינה וראינה בלשון איפה ואיפה? איני רואה שום צורך לראות בדברי יל"ג מהתלה, על אף הקושי להתמודד עם כפלי־הפנים של המשורר.

השיר 'פֿאַר וועמען שרײַב איך?' (למי אני כותב?) מעורר מבלי משים אסוציאציה אל שירו הידוע של יל"ג 'למי אני עמל?' (כתבי יהודה ליב גורדון; שירה, עמ' כ"ז). המשורר המשכיל פנה בלשונו העברית אל קהל מצומצם למדי. י.ח. ברנר הגדירו בוז הלשון: 'המשכילים הספורים - אחד או שניים בעיר - לא הגיעו בעת ההיא גם למדרגה של חוג צר; הם לא היו עדיין סביבה כלל. בספרים עֲבָרִים חֲזָרוּ מחבריהם על פתחי־נדיבים, שכמובן לא פִתְחוּם וְלא קָראוּם, וכל הקהל הקורא בכל רחבי ליטא היה קומץ דל מ"מעמד", הסמוכים על שולחנם של חותניהם או על שולחנן של נשיהם - -' ('אזכרה ליל"ג', כתבים, כרך שלישי, תשמ"ה, עמ' 902).

אין ספק, שאת יל"ג הטרידה בעיית קהילהקוראים. אל מי, איפוא, הוא פנה
ביידיש?

מינע שוועסטער און מינע ברידער,
וועלכע האָרעווען די גאַנצע וואָך
און ברעכן נעבעך די קראַנקע גלידער
און שלעפן ווי אַקסן דעם שווערן יאָך:

די קאַראַבעלניקעס וועלכע טראָגן
דעם שווערן פאַק אויפֿן קרומען קאַרק,
און דער פֿורמאַן אויף זײַן וואָגן
און דער מעקלער אויף דעם מאַרק: (עמ' 8)³

הוא ממשיך ומונה את אחיו־קוראיו: בעל־הפונדק והחנווני, המוכרת בשוק ליד
הדוכן, הסובלת מן החום בקיץ ומתייסרת מן הכפור בחורף, והפונדקית העמלה יומם
ולילה בבית־המרזח, וכל האחרים החיים חיי־מחסור־ודחקות, שאינם יודעים אל
נכון היום, האמנם יהיה להם מחר לחם להאכיל את האישה ואת הילד. והוא מסיים
את השיר בשלושת הבתים הבאים:

פֿאַר אייך מינע אָרעמע שוועסטער און ברידער,
וואָס קענען קיין נחת ניט אויף דער וועלט,
פֿאַר אייך האָב איך דאָס ביכעלע לידער
צום צײַט־פֿאַרטרייב צוזאַמענגעשטעלט.

און אַז די וואָך פֿאַרגײט מיט אירע קלאַפּאַטעס
און דער טאָג צום רוען קומט פֿאַר אייך,
און איר טוט אָן די שבתדיקע קאַפּאַטעס
און ווערט ווידער מענטשן גלייך.

דענצמאָל אַז איר האָט אַ פֿרײַע שעה,
נעמט דאָס ביכעלע און קוקט אַרײַן
און אַז איר וועט האָבן אַ ביסל הנאה,
וועל איך דאָררך גאַנץ גליקלעך זײַן. (עמ' 9-10)⁴

לא קשה להיווכח, שהדובר פונה לקוראיו ברצינות, ואף מגדיר את המעגל
הסוציאלי שהם אחוזים בו, מעגל המקיף את רוב מניינו ובניינו של העם היהודי
במזרח־אירופה במאה ה־19, באשר הוא שם.
לאחר קריאה והתבוננות מקרוב בשירי שיחת חולין ניתן להעלות מסקנות אחדות
אודות טיבם וטעמם:

א. כוונת הדברים היא רצינית, גם כאשר נעימת הביטוי היא היתולית.
ב. כינוי הקובץ שיחת חולין אינו מכוון להצביע על מידה של זלזול בנושאי השיחה או בנמעניה, אלא על נגיעה בענייני היום-יום של החול היהודי, הרב-גוני. ההימנעות או ההסתייגות מלעסוק בענייני אמונה וקודש היא עקרונית. גם שיר ההלל לתורה הקדושה ('זמר לשמחת תורה', עמ' 34-35) נוגע בעיקר בהבט ההיסטורי והלאומי. שיר זה היה פופולארי מאוד ואהוב על קוראיו.
ג. היקף הנושאים רחב, והוא נוגע באורחות החיים של הציבור היהודי בעבר הלא רחוק.

ד. אין זכר למתחולל ומתגלגל בהווייה היהודית בת-הזמן. מן הראוי לציין, שבשנות ה-80, עת נכתבו השירים רובם ככולם, כבר הוצת פתילו של חומר-הנפץ הסוציאלי. היו אלה הימים שלאחר הפרעות של שנות ה-80 וראשיתה של נדידת-היהודים האדירה מערבה, בשעה שנעו אמות הסיפים ועורער עד היסוד אורח החיים היהודי; הפנייה אל דלת-העם כאל גורם מכריע בהתרחשות ההיסטורית הפכה מעין אופנה, ובאוויר כבר נשמעה המיית הנחשולים כבדי-המים של סופת המהפכה המתקרבת.

ה. מכאן, שהדברים נכתבו לא תוך סערת-מאבק של המשכיל הלוחם נגד פגמי אורח-החיים היהודי שקפא בנוקשותו, אלא במידה לא קטנה של נוסטאלגיה אל מה שְׁהָיָה היה והוא הולך ומתרופף, מתפקע ומתפרק. עובדה זו מודגשת בשירים האוטוביוגרפיים, המתארים את הווי הילד ב'חדר' תוך תיאור הומוריסטי של הדמויות (די יונגע יאָרן), ואפילו בקטעים המתארים את מצוקותיו של המשורר העברי הצעיר, לאמור:

איך בין געזעסן טאָג און נאַכט
און האָב געשריבן קורצע שורות;
קלוגע מענטשן האָבן געמאַכט
פֿון מיר אין אַלע ווינקלעך טורעס:
'ציי וועסטו פֿאַרדינען כאָטש אַ גראַשן
פֿון דינע גראַמען, דו בעל-לשון?' (דער בעל-לשון, עמ' 29-30)⁵

כדי להרגים את יחסו האישי של יל"ג אל שירי שיחת חולין, מן הראוי להציץ לשיר הקטן, שהוא כתב כהקדשה לידידו הפרופסור גצל זליקוביץ, שהיה מרצה לאגיפטולוגיה בפילדלפיה ואחר-כך גם עורך השבועון יודישע גאַזעטטען בניו-יורק. הקדשה זו כלולה במהדורת שיחת חולין, בעמ' 102-103, וזו לשונה:

איבערן ים דעם טיפֿן,
ביסטו אַוועקגעפֿאַרן,
פֿראַפֿעסאָר דער היעראַגליפֿן
אין אַמעריקע געוואָרן.

וואַלט ניט געווען דען בעסער
דו וואַלטסט געבליבן אין זאַמעט

און אַנשטאַט פּראָפּעסאָר
געוואָרן - אַ מלמד?

דו וואָלטסט געווען דאָן זיכער
מיט דיין שטיקל עולם־הבא,
און וואָלטסט געוואָרן גיכער
אין גרויסער שול אַ גבאי.

איצט קענסטו אין קורצער צייט
פּאַרגעסן אונדזער לשון,
און פּאַר דינע ייִדישקייט,
גיב איך ניט אַ גראַשן.

דאַרום וויל איך היינט דיר שענקען
דעם ביכל מיט די גראַמען,
דו זאָלסט ווייניקסטנס געדענקען
דעם לשון פֿון דיין מאַמען.⁶

ונימה דומה מאוד משתמעת מן ההקדשה, שיל"ג כתב לאדולף צדרבוים, בנו של אלכסנדר, ובה הוא אומר, שלמען לא ישכח לקרוא יידיש, הוא נותן לו ספר שירים זה:

געשריבן זיינען זיי צום שפּאַס,
נאָר זיי שילדערן אונדזערע ברידער
ווי זיי לעבן אין ייִדישער גאַס - -⁷

ניתן, אולי, להסיק בזהירות, שיהודה ליב גורדון לא דחה מלפניו ולא סלד מפרי יצירתו ביידיש, ואפילו ייחס לה משקל־שכנגד למגמת הטמיעה הלשונית. ואפשר שאהבת־העם שבליבו העבירה אותו על דעת המשכיל המחמיר שבו, ומילותיו בלשון־העם הזדהו כאבני־חן.

אהרון צייטלין, במאמרו הנ"ל, מפנה את תשומת הלב אל בעיות הפרוסודיה והחריזה על חידושיה וייחודיה, אך עניין זה ראוי למחקר מפורט יותר במסגרת כְּלִיל־שֶׁל־מַחְקָרִים, שתפקידם יהיה לרדת לעומקו של החזיון המדהים של הדור־לשוניות היוצרת בספרותנו.

מכל מקום, אין ספק שיל"ג, על אף היותו בעיקר משורר עברי, שייך גם הוא לחבורת הנפילים הדור־לשוניים, בזכות ובחסד.

- 1 מחילה בעטען (7-8); פֿאַר וועמען שרײַב איך? (8-10); דיא יונגע יאָהרען (10-28); דער בעל־לשון (29-34); זמר לשמחת תורה (34-38); דער מוטטער אַבשיעד (39-44); עיכוב הקריאה (44-55); דער קהלשער אינדיק (55-62); וואָס איז ביא דער אַסיפה געבליבען (63-66); שווערע ציטען (66-71); צווייא חסידים (72-74); בפרק 'דיא ליעדער פֿאַן דער רעדאָוקע' (74-96); פֿאַרבעמערקונג (74-77); אַ שידוך אָן אַ שדכן (77-87); וויא זעט אויס אליהו הנביא? (88-96). בפרק 'געלעגענהייטס געדיכטע' (96-104): איינעם פֿרינד צום יודילעאום (96-98); אויפֿשריפֿטען: אויף דיא איבערזעצונג פֿון 'קוצו של יוד' (98-99); אויפֿשריפֿט: ה' פֿינבערג (990-102); אויפֿשריפֿט: ד"ר זיץ (זליקוביץ) (102-103); אויפֿשריפֿט: פֿרויא אונ העררן פֿילד (104).
- 2 יקרה בעיני לשון 'צאִינה וראִינה', / הלשון, שְׁכַל הַיהוּדִים מְדַבְּרִים בּוֹ, / לְשׁוֹנָם שֶׁל הַסְּבֵתָא הַיְיִנָּה, / שְׁתּוֹכָה לְגַן־עֵדֶן מֵאִיר בְּאֹר יִקְרוּת / לְשׁוֹנָה שֶׁל הַסְּבֵתָא שְׁלִי, / שֶׁל הַסְּבֵתָא שְׁלִי, / שֶׁל אָבִי, / שֶׁל אָמִי - / וְהַכּוֹל קוֹרָה בְּעֵטִים שֶׁל הַחֲרוּזִים / פֿאַשֶׁר חָסַר דְּבִרְמָה הַדְּרוּשׁ לַחֲרוּז / וְתוֹפְסִים כְּנֶרְאָה מִיֵּלָה בְּגֶרְמָנִית אוֹ בְּרוּסִית - הַכּוֹל מְגִיעַ עַד הַלּוֹם / פֿאַשֶׁר צְרִיכִים אֶת הַגָּנֵב, מוֹרִידִים אוֹתוֹ מִן הַגֶּרְדוֹם.
- 3 אַחִיוֹתִי וְאָחִי, / הַעֲמִלִּים כָּל הַשְּׁבֻעַ / וּמִשְׁבְּרִים, הַמְּסַכְּנִים, אֶת אַבְרִיהֶם הַחֹלִים / וְגוֹרְרִים כְּשׁוֹנְרִים אֶת עוֹלָם הַכְּבֵד // הַסְּבָלִים אֲשֶׁר נוֹשְׂאִים / אֶת הַמְּטָעַן הַכְּבֵד עַל עֶרְפֶּם הַעֲקוּם / הַעֲגֵלוֹן בְּעֵגְלָתוֹ / וְהַסּוֹחֵר־הַמְּתוּוֹךְ בְּשׁוּק:
- 4 לְמַעַנְכֶם, אַחִיוֹתִי וְאָחִי הַעֲנִיִּים, / שְׂאִינֶם יוֹדְעִים נַחַת בְּעוֹלָמְכֶם, / לְמַעַנְכֶם - אֶת סִפְרוֹן הַשִּׁירִים / חֲבֵרְתִי לְמַעַן בִּילוּי הַזְּמַן // וְכַאֲשֶׁר הַשְּׁבֻעַ עַל מְצוּקוֹתַי חוֹלָף, / וּמְגִיעַ יוֹם הַמְּנוּחָה, / וְאַתֶּם לּוֹבְשִׁים אֶת גְּלִימַת הַשֶּׁבֶת, / וְשׁוֹב הַוּפְכִים לְבִנְיָאָדָם כְּמוֹ כָּלָם // וְאִזּו - אִם יֵשׁ לָכֶם שְׁעָה פְּנוּיָה / קָחוּ אֶת הַסִּפְרוֹן וְהַצִּיצוּ בּוֹ / וְאִם תְּפִיקוּ מִמֶּנּוּ מַעַט הַנָּאָה / תִּגְרַמּוּ לִי סִיפּוּק, אוֹשֶׁר וְחֲדוּוּהָ.
- 5 יוֹמָם וְלַיִל יוֹשׁוּב יִשְׁבְּתִי / וְשׁוֹרֹת קְצָרוֹת כְּתַבְתִּי; / אֲנָשִׁים חֲכָמִים עָשׂוּ מִמֶּנִּי / בְּכָל פְּנֵה וּבְכָל אֶתֶר חוּכָא וְאִיטְלוּלָא: / 'כָּלוּם תְּרוּוִיחַ אֶפִּילוּ פְּרוּטָה שְׁחוּקָה, / אֶתְּהָ בְּעַל הַלְּשׁוֹן, בְּחֲרוּזֵיךְ?'
- 6 עַל פְּנֵי יַם הַתְּהוֹם / הַפְּלִגָּת / הַפְּכַת פְּרוּפְסוֹר לְכַתְב־הַרְטוּמִים / בְּאַמְרִיקָה // כָּלוּם לֹא הָיָה טוֹב יוֹתֵר / לּוֹ נִשְׂאֶרְתָּ בְּזַאמְט / וּבְמִקוּם פְּרוּפְסוֹר / הַיִּיתָ פֶּשׁוּט 'מְלַמֵּד' // מוּבְטַח הָיָה לָךְ אִזּוֹ / חֲלָקָה בְּעוֹלָם הַבָּא / וְהַיִּיתָ יָכוֹל לְהִיּוֹת / גַּבְּאִי בְּבֵית־הַפְּנִסַת הַגְּדוֹל // וְאִילוּ עָתָה - אֶתְּהָ עֲלוּל / בְּזַמֵּן קְצֵר לְשִׁכּוּחַ אֶת לְשׁוֹנֵנִי / וְתַמְנִירַת הַיְיִדוּת שְׁלָךְ / לֹא אֶתֵּן גַּם פְּרוּטָה שְׁחוּקָה / עַל כֵּן רְצוֹנִי לְהַעֲנִיק לָךְ / סִפְרוֹן זֶה עַל חֲרוּזֵי / שְׁלִפְחוֹת תְּזַכֵּר / בְּלִשׁוֹן הַאֲמָא שְׁלָךְ. עַל תְּשׁוּבַתוֹ שֶׁל זְלִיקוּבִיץ וּפִירְסוּמָה וְכֵן עַל הַהִסְפָּד שֶׁהוּא כָּתַב עַל מוֹתוֹ שֶׁל יל"ג רֵאָה מֵאִמְרוֹ שֶׁל מִשָּׁה שְׁטאַרקמאַן: 'יִיִדִיש־מאַטעריאַלן וועגן יל"ג', די גאַלדענע קייט 17, 1953, 236-243.
- 7 כְּתוּבִים הֵם לְשֵׁם בִּירוּחַ הַדְּעַת / אַף מֵתוֹאֲרִים בָּהֶם אַחִינוּ / כִּיצַד הֵם חַיִּים בְּרָחוּב הַיְיִהוּדִים.
הַקְּדִשָׁה זֶה הוּבָאָה בְּרִשִׁימַתוֹ שֶׁל מִיכַל רֵבִינוּבִיץ מִירוּשָׁלַיִם בְּכַתְב־הַעַת יוּוּאַ־בִּלְעֶטֶר 1938, עמ' 629-630.

(הרצאה בכנס שהוקדש ליל"ג ויצירתו
בפרספקטיבה היסטורית; אוניברסיטת
תל־אביב, 13.4.1992)